

Qurban Səid

Həliçdən olan qız

Tərcüməçi:

Nəriman Əbdülrəhmanlı

QANUN NƏŞRİYYATI

Kurban Said

The Girl
from the
Golden Horn

Osmanlı imperiyasının süqut etməsindən sonra saray üzvləri Asiyadə Ənbəri və atası Berlində yeni həyat qurmaq üçün Türkiyəni tərk edir.

Bir neçə il əvvəl Asiyadə bir türk şahzadəsi ilə nişanlı idi. Lakin indi Qərbin sehrinə qapılan on doqquz yaşlı bu müsəlman qız vyanalı həkimə – “imansız” birinə aşiq olur və onunla evlənir...

Müsəlman şahzadə yenidən peyda olduğu zaman Asiyadə böyük məhəbbətlə bağlanmış nikahı ilə illər öncə verdiyi vədinin arasında qalır...

Sevgi və şəhvəti özündə əks etdirən “Haliçdən olan qız” klassik romanı müharibədən əvvəlki mühafizəkar İstanbulla müharibədən sonrakı Berlin arasındakı dəyərlər toqquşmasını araşdırır.

BİRİNCİ FƏSİL

Bəs siz bu “i” barədə nə deyə bilərsiniz, fröylayn Ənbəri?

Asiyadə başını qaldırdı. Onun ala gözləri dalgın və ciddi idi.

– Bu “i” ... – o, sakit, mülayim səslə dilləndi, sonra bir qədər susub qətiyyət və cəsarətlə təkrar elədi. – O, qırğız “*bari*”si formasına oxşayan yakut gerundudur¹.

Professor Banqın girdə metal çərçivəli eynəyi və uzun, dik burnu onu müdrik bayquşa oxşadırdı. O, asta, narazılıq ifadə edən hıqqıltıdan sonra ehtiyatla burnunun üstünü ovuşdurdu, iri barmağıyla masanı taqquldadıb dilləndi:

– Mən belə hesab eləyirəm ki, bu “i”, yakut “*bari*”sində yiyəlik hal şəkilçisindən başqa bir şey deyil. “*Bari*” – “*Bütövlük*” deməkdir, adətən, yakut “*a*”sının əvəzinə söylənən “*i*” palatalizasiyanın² nəticəsi olmalıdır. Amma bəs onda bu ismin kökü haradadır?

¹ Gerund – feilə birləşən qeyri-şəxsi feil forması.

² Palatalizasiya – lat. “palatam” sözündəndir, samitlərin yumşaldılmasını ifadə edir.

– “Bar” – “var” deməkdir, – Asiyadə dilləndi.

– Hə, – Banq düşüncəli və yorğun halda dedi. – “Var” da digər isimlər kimi hallana bilər. Kumık dilində də kök eynilə “bari”di. Balkar və qaraçay dillərində “*barasin*”ə çevrilir. Amma hər halda, yenə yakut formasında “a”nın olmamasını heç cür tam izah eləyə bilmirəm.

Kiçik kabinetdəki köhnə, saralmış kağızlardan qədim əlyazmaların bənzərsiz qoxusu gəlirdi. Dördkünc masa hündür pəncərənin qabağına qoyulmuşdu. Banq fikrili halda ensiklopediyanı irəli-geri vərəqləyirdi. Ondan başqa masa arxasında tatar Rəhmətullah, macar doktor Jurmay və çinşünas Gyöts əyləşmişdi. Asiyadə öz inadkarlığından xəcalət çəkə-çəkə səliqəli dırnaqlarına nəzər salırdı, Gyöts isə belə güman eləyirdi ki, bu sirli forma monqol dilində ismin yönlük halının donmuş formasıdır.

– Gənclik çağlarımda mən də hər şeyi monqol dilinin yönlük halının donmuş formasıyla izah eləməyə çalışırdım. Cəsarət gəncliyin imtiyazıdır.

Banqın altmış, çinşünasın qırx beş yaşı vardı.

Asiyadə qəfildən boğazında ağrı hiss etdi. Qədim sözlükdən, mancur və monqol əlifbalarının əyri xətlərindən, artıq unudulmuş dillərin ibtidai formalarından gələn şirintəhər qoxu – bütün bunlar ona bir qədər gərçəklikdən uzaq, yad, az qala heyramiz gəlirdi. Nəhayət, zəng səslənəndə o, yüngülləşmiş halda köksünü ötürdü. Banq türk dillərinin müqayisəli analizinə dair seminarın başa çatdığını göstərmək istəyi ilə qəlyanını doldurmağa

girişdi, sonra iri barmaqlarıyla uyğur qrammatikasının saralmış səhifələrini sığallaya-sığallaya laqeyd səslə dil-ləndi:

– Gələn dəfə mani himnləri əsasında inkar feillərinin quruluşunu müzakirə edəcəyik.

Onun səsi xeyli ümidverici gəlsə də, eyni zamanda, hədə dolu idi. Kopenhagenli Tomsonun ölümündən sonra filologiya ondan ötrü bir elm kimi mənasını tamamilə itirmişdi. Gənclər heç nə başa düşmür, hər şeyi yön-lük halın donmuş forması üzərinə yığırdı.

Dörd azad dinləyici razılıq bildirərək dinib-danışma-dan aralandı.

Asiyadə Şərq dilləri fakültəsinin enli pilləkəninə qalxdı.

Dəhliz öz həyatlarını Assuriya mixi yazılarının öy-rənilməsinə həsr eləməyə hazır olan həyəcanlı gənclər, saqqallı misirşünaslarla dolmuşdu. Ərəb dili auditori-yasının örtülü qapısı arxasından hələ də Lebidin qəzəl-lərinin hıçqırtı dolu boğaz səsləriylə söylənən parçaları eşidilirdi. Axırda müəllimin söylədiyi bu sözlər eşidildi:

– Biz *“modus apokopatus”* un klassik nümunəsini nəzərdən keçirdik.

Asiyadə pilləkənlə aşağı endi. O, dəri portfelini əlin-də bərk-bərk sıxmış halda ağır qapını dirsəyi ilə itələyib küçəyə çıxdı.

Ensiz Dorotenştrassedə xəzəllər bir-birinin üstünə qalanmışdı. O, yeyin, xırda addımlarla küçəni keçib uni-

versitetin həyatınə girdi. Adama elə gəlirdi ki, çəlimsiz ağaclar biliklərin yükü altında əyiliblər. Asiyadə başını qaldırıb Berlinin payız çağının tutqun səmasına, auditoriyaların qaranlıq pəncərələrinə və binanın girişindəki qızılı rəngli yazıya nəzər saldı... Nazik, boz pləş geyinmiş tələbələr – başqa, ona yad və anlaşılmaz aləmdən olan tələbələr – tibb, hüquq, iqtisad öyrənənlər – qoltuqlarında iri qovluqlarla onun yanından tələsə-tələsə ötüb-keçirdilər.

Asiyadə universitetin əsas binasının qaranlıq vestibülünə daxil oldu. İri saat on birə səkkiz dəqiqə işlədiyini göstərirdi. Vestibül ora-bura vurnuxan adamlarla dolmuşdu.

O, düşüncələrə qərq olmuş halda qara rəngli fakültə lövhəsinin qarşısında dayandı, nəzərlərini elanın üzərində gəzdirdi:

“Bu semestr professor Hastinqin Qotikanın Erkən tarixinə dair mühazirələri ləğv olunur”.

“Kimya dərslisi tapılıb. İnzibatçıya müraciət edin”.

“Professor Zaxs bütün universitet yoldaşlarını pulsuz qəbul etməyə hazırdır”.

Hər gün saat 3-dən 5-əcən.

Daxili xəstəliklər klinikası.”

Bu elanlar hələ semestrin əvvəlindən asılmışdı. Kənarları artıq Qahirənin, yaxud Lahorun qədim əlyazmaları kimi saralmışdı. Asiyadə portfelindən qeyd dəftərçəsini çıxarıb xırda, aşağıya doğru meyillənən xətlə yazdı:

ŞƏRQ OĞLU

*Səninlə bir səma altındayıq biz,
Amma ki gəzirik fərqli Allahla.
Sevgi imtahanı verə bilmərik,
Ayağı altında tapdayar kütlə.*

*Amma qorxuram ki, unudammayam,
Gecədən də qara o kirpikləri,
Dəniz sahilində o öpüşləri,
Bizə xoşbəxtliyi vəd edən Ayı...*

*O gözəl yeddi gün ötdü də keçdi,
Sənsiz nəfəs belə ala bilmirəm...
Səni mənə Allah bəxş eləmişdi,
Bəlkə, elə o da ayırdı bizi...*

*Sənin qarşında mən özüm olurdum,
Dərk edib: getməyin çatıbdı vaxtı.
Bütün bunlar mənə bir nağıl idi,
Amma oyuncaqdı səndən ötrüsə...*

*Sən başqa sahillə indi gedəndə,
Yenə də tək-tənha olmayacaqsan.
Dua eləyəcəm İsa Məsihə,
Müsəlman şahzadəm – sən ey Şərq oğlu...*

*"Larinqologiya klinikası. Luizenştrasse, 2,
saat 09:00-dan 13:00-a qədər".*

O, qeyd dəftərçəsini portfelinə qoyub Lindenştrasse tərəfdəki ön həyətə çıxdı. Onun gözləri qarşısında Böyük Fridrixin əzəmətli heykəli, Vəliəhdlər Sarayının klassik cizgiləri peyda oldu. Uzaqda, payız səhərinin tutqun ala-qaranlığında Brandenburq darvazalarının sütunları ucalırdı.

Asiyadə sağa döndü, Lui-Ferdinandştrasse küçəsiylə addımlayıb şəhər kitabxanasının həyətinə girdi. O, mərmər pilləkənlərlə qaça-qaça yuxarı çıxıb, iri, dairəvi oxu zalının girişi ağzında dayandı. Sol tərəfdə kataloqların uzun dolanbacları görünürdü. Sağdakı kiçik qapı uzunsov “Şərq oxu zalı”na aparırdı, orada Berlinin ən əsrarəngiz alimləri yığışdı, ora başqa aləmdən gələnlərin sığınacaq yeri idi. Zalda kitab tozunun, əlyazma kitablarının, müdrikliyin daimi qoxusu hakim idi...

Asiyadə kitab rəflərinə yanaşdı, “Radloffun müqayisəli sözlüyü”nü götürüb uzun, enli masanın arxasında əyləşdi. Qız kitabı açdı, bir qədər dik alnını qırıqdırıb səhifələrin üzərinə əyildi. Beynində qədim sözlərin parçaları səslənirdi. Dumanlanmış gözləri qarşısında, qara rəngli uyğur heroqlifləri fonunda Turan çöllərinin atlıları, köçərilərin gecə düşərgələri və bomboz Anadolu çölləri canlandı. Əli isə bu məqamda öz-özünə yazırdı:

““Uc” sözünün etimologiyası “son” deməkdir. “Uc” Abakan şivəsində fonetik qanunlar əsasında “us”a keçir. Karaqay şivəsində iki forma “utu” və “udu” təqdim olunub. Sayan şivəsində də “udu”...”